

UOT 81

A.A.Ramazanzadə
Bakı Slavyan Universiteti
aide.ramazanzade@mail.ru

“YURD” KONSEPTİNİN SEMANTİK İYERARXİYASI

<https://doi.org/10.30546/170899876.73.02.2025.018>

Açar sözlər: *yurd, kül, ocaq, ev, iyerarxiya*

Oğuz qrupu türk dilləri zəngin leksikaya malikdir. Oğuz türklərinin həyat tərz, düşüncəsi, fəlsəfəsi onların leksikasında xüsusi bir qat təşkil edir. Onlardan biri də “yurd” konseptidir. Bu konseptin əhatəsində “kül”, “ocaq”, “ev” və “Vətən” konseptləri dayanır. Məqalədə həmin konseptlərin semantik iyerarxiyası təhlil olunmuşdur. Ümumiyyətlə, dilçiliyimizdə semantik iyerarxiya barədə çox az bəhs olunmuşdur. Məqsədimiz tarixin müxtəlif dövrlərində türk xalqlarının, o cümlədən oğuz türklərinin həyat tərz və mədəniyyəti ilə bağlı olan “yurd” konseptinin semantik iyerarxiyasını yaradan semantik strukturu müəyyənləşdirmək və onların şüurunda “yurd”un buraxdığı izləri təhlil etməkdir. Araşdırmalar göstərir ki, qeyd olunan konseptlərin ilkin mənalarında “yaşayış məskəni”, “yurd” anlamı vardır. Ona görə də həmin mənaların semantik iyerarxiyasını müəyyənləşdirmək türk dillərinin leksikasını öyrənmək cəhətdən çox faydalıdır.

A.A.Рамазанзаде

СЕМАНТИЧЕСКАЯ ИЕРАРХИЯ КОНЦЕПТА «YURD»

Ключевые слова: *родина, пепел, очаг, дом, иерархия*

Огузская группа тюркских языков имеет богатую лексику. Особый пласт в их лексике составляют образ жизни, мышление, философия огузских тюрков. Одним из этих понятий является концепт «yurd». Сюда также входят такие концепты, как «пепел», «очаг», «дом», «родина». В статье анализируется семантическая иерархия этих концептов. В целом в нашей лингвистике о семантической иерархии сказано очень мало. Основная цель статьи – определить семантическую структуру, создающую семантическую иерархию концепта «yurd», связанную с образом жизни и культурой тюркских народов, в том числе тюрков-огузов, в разные периоды истории, а также проанализировать следы, оставленные этим концептом в их сознании. Исследования показывают, что первоначальные значения указанных понятий включают «место обитания», «родина». Поэтому определение семантической иерархии этих значений приобретает особую актуальность с точки зрения изучения лексики тюркских языков.

SEMANTIC HIERARCHY OF THE CONCEPT “YURD”

Keywords: *homeland, ashes, hearth, home, hierarchy*

The Oghuz group of Turkic languages has a rich vocabulary. A special layer in their vocabulary consists of the lifestyle, thinking, and philosophy of the Oghuz Turks. One of these concepts is the concept of “yurd”. It also includes concepts such as “ashes”, “hearth”, “home”, “homeland”. The article analyzes the semantic hierarchy of these concepts. In general, very little has been said about semantic hierarchy in our linguistics. The main purpose of the article is to determine the semantic structure that creates the semantic hierarchy of the concept of “yurd”, associated with the lifestyle and culture of the Turkic peoples, including the Oghuz Turks, in different periods of history, as well as to analyze the traces left by this term in their minds. Research shows that the original meanings of these concepts include “habitat”, “homeland”. Therefore, the definition of the semantic hierarchy of these meanings becomes particularly topical from the point of view of studying the vocabulary of the Turkic languages.

Kommunikasiya prosesində dil vahidlərinin hamısı bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir. Bu bərdə dilçilik ədəbiyyatlarında çox bəhs olunub. Hər bir canlı və cansızın mövcudluğu onların struktur və semantik bağlılığı sayəsində mümkün olur. Bununla əlaqədar dilçilikdə iyerarxiya terminindən istifadə olunur. İerarxiya müxtəlif elm sahələrində işlənir. Dilçilikdə struktur-semantik əlaqələrdən bəhs edərkən iyerarxiya terminindən istifadə olunur. İyerarxiya toplumun, sinfin aşağıdan yuxarı tabelilik və asılılıq münasibətləri daxilində birliyədir. Yəni iyerarxiya struktur-semantik münasibətlərin daxilində mövcud olur. Deməli, iyerarxiya bütövlüyün nümayiş etdirilməsidir. G.Paul yazır: *“Fərdi bir dil hadisəsi yalnız bütün dil materialı toplusunu daim nəzərə almaqla tədqiq edilə bilər... dil vahidləri arasındakı səbəb əlaqəsini yalnız bu yolla anlamaq olar”* (5). Bu kontekstdən çıxış edərək iyerarxiyanı düzgün anlamaq olar. Məsələn, dilin bütün səviyyələri həm daxili, həm də ümumi – səviyyələrarası iyerarxaik sistemə malikdir. Əgər biz fonemdən başlayaraq dil vahidlərinin iyerarxiyasını öyrənmək istəyiriksə, mütləq səviyyələrarası iyerarxiyanı da nəzərə almalıyıq. Çünki fikrimizi cümlələrlə, cümlələri sözlər və morfemlərlə, onları da fonemlər və müxtəlif quruluşlu fonem birləşmələri ilə əlaqəli şəkildə öyrənmək yüksək elmi nəticələrə gətirib çıxarır. Eyni zamanda, fikirlərimiz informasiyanın semantik-struktur tərkibini də təşkil edir. Yalnız qeyd olunan iyerarxaik sistem əsasında fikirlərimizi qurub qarşı tərəfə çatdırırıq. Buna görə də G.Paul istənilən dil vahidini dil iyerarxiyası - sistemi kontekstində öyrənməyi tövsiyə edir. Müasir dilçilikdə

iyerarxiyadan danışarkən daha çox struktur-semantik iyerarxiyadan bəhs edirlər, lakin semantik iyerarxiya arxa plana keçir. Ancaq bizim tədqiqat işində semantik iyerarxiyadan da bəhs etmək zərurəti ilə qarşılaşırıq.

Semantika ayrıca dil vahidlərinin mənasını öyrənən dilçilik sahəsidir. Psixolinqvistik cəhətdən isə nitqi tanıma prosesini həyata keçirən semantik sistemdir. O, tanıma prosesini denotat-fonem kompleksi kontekstində həyata keçirir. Dilin leksik vahidlərinin semantikasi, semantik sahələrə görə bölünür. Semantik sahələrin əsasında semantik iyerarxiyanın araşdırılması nəzəri dilçilik üçün də maraqlı faktlar verə bilər. Çünki dilin semantik sahələrinə daxil olan leksik vahidlərin iyerarxiyasını müəyyənləşdirmək onların bir mərkəz ətrafında sistemli birləşməsinə müəyyənləşdirmək deməkdir. Bəzən bu yolu mətnin öyrənilməsinin yeni qaydası kimi də təqdim edirlər: “İyerarxik semantikaya ehtiyac, prinsipcə, aydındır və təkcə yeni termin və anlayışların tətbiqi ehtiyacı və ya inkişaf edən bir dilə sahib olmaq istəyi ilə əlaqəli deyil. İnkişaf etməkdə olan dilin daha dərin xüsusiyyəti mövcud termin və anlayışlarla yeni terminlərlə işləmək bacarığıdır, yəni metadil yaratmaq bacarığı. Məhz bu xassə dilin semantik qapanmasından qaçmağa imkan verir” (6).

Bu problemi ayrıca götürülmüş bir dilin səviyyəsində və ya dil ailəsi kontekstində dil yarımqrupu səviyyəsində də öyrənmək mümkündür. Bunu nəzərə alaraq bu məqalədə oğuz qrupu türk dilləri kontekstində semantik iyerarxiyadan bəhs edəcəyik. Bunun üçün bütün türk dillərinin, eləcə də oğuz qrupu türk dillərinin leksikasına daxil olan “yurd//yurt” konseptini nəzərdən keçirəcəyik. Qeyd edək ki, bəzən semantik iyerarxiyanı bərpa etmək üçün bir dilin faktları kifayət etmir; bunun üçün dil yarımqrupuna və ya dillər ailəsinə müraciət etmək zərurəti meydana çıxır. Türk dillərinin leksikası istər dilin dərin qatlarında, istərsə də müasir dövrdə zəngin leksik fonda malik olmuşdur. Məsələnin maraqlı tərəfi ondadır ki, həmin dövr leksik vahidlərinin semantikasi “yurd//yurt” leksik vahidlərində milli-mental xüsusiyyətlərlə müşayiət olunur. Bu növ leksik vahidlər dilin əsas lüğət fondunun daha aktiv hissəsinə daxil olmuşdur; bir tərəfdən semantik zənginliyinə, digər tərəfdən də özünəməxsus nisbi fərqlərlə mövcud olan xüsusiyyətlərinə görə. Lakin həmin dil vahidlərinin birləşdirən, onların iyerarxiyasını yaradan semantik invariantdır. Buraya “yurd”, “ev”, “ocaq”, “kül” leksemlərinin semantik iyerarxiyasını müsal göstərmək olar. Qeyd olunan leksik vahidlərin oğuz qrupu türk dillərində işlənən bir semantikasi vardır: “yaşayış məskəni”. Müasir dövrümüzə yaxınlaşdıqca bu daha da genişlənir. Oğuz qrupu türk dillərində “yurd” konseptin insemantik iyerarxiyasını nəzərdən keçirək.

Semantik iyerarxiya həm diaxron, həm də sinxron aspekti nəzərdə tutur; yəni müasir dövrümüzün və qismən də tarixi keçmişimizin bəzi leksik

xüsusiyyətləri də nəzərə alınır. Linqvokulturoloji cəhətdən bir etnosun həyat tərz, düşüncəsi, ümumən, mədəniyyəti semantik iyerarxiyada diqqəti daha tez cəlb edir. Məsələn, “kül” oğuz qrupu türk dillərində invariant olaraq soyuqdan qorunmaq üçün qalanan ocağın son qalığıdır. Sonradan həmin leksik vahid ocağın təmsilçisinə çevrilmiş və “od//ocaq” anlamının ifadəçisi olmuşdur. Ən nəhayət, insanların soyuqdan qorunması, xilas olunması düşüncəsinin semantik daşıyıcısına çevrilmişdir. Sonra həmin leksik vahidin semantik genişlənməsi baş vermişdir. Nəticədə, “yurd” anlamına yaxın mənaları bildirmiş və sonda onun sinoniminə çevrilmişdir. Burada semantik iyerarxiya ocağın, külün olduğu yer semantikasi “yurd” anlamına çevrilmişdir. “Ocaq”, “ev”, “kül” leksemlərinin mənasında iki proses getmişdir:

1. Həmin leksemlərin semantik cəhətdən genişlənməsi.
2. “Yurd” konseptinin iyerarxiyasını yaratması.

Bir əşyanın, predmetin yanib kül olması, külə dönməsi ocaq-kül assosiasiyasında bir-biri ilə möhkəm bağlanır. Bunun əsasında “kül” digər semantik mənaları da bildirir. Yəni kül ocaqla və ocağın olduğu yurdla bağlanılır. Nəticədə “öz külüm”, “külüm şirindir” ifadələri yaranmışdır. Əslində yurd iyerarxiyasının ilk pilləsi kimi kül yurd semantikasi ilə bərabərləşir. Bundan əlavə bu leksik vahidin məcazi mənaları da meydana gəlmişdir. Misallara nəzər salaq:

1. *“Bal kölündə hoşyana dövrən sürüp, hər gün gyalaryna, yəinə al-elwan zerden parawuz aýlanan täze don, başyna atlazdan selle, aýagyna orayany gayıyş ädik geýip, taýly pişge murtuny her gün ýaglap, asyl, dünýäni topugyna çykarman najyrap ýören Bugrajyk Abdal hem ömrüniñ beýle öwrümine-burgunyňa egereger garaşmandy. Oslagsyz gelen diýdimzor kysmat ony bu gün **kül üstündə oturtdy**. Elinden sandyk-sandyk lagly-jowahyrlaryny zomluk birle aldy, ol baýlyklary kör iýip, köse gägirdi. Añyrsy-bärsi bir aýlyk mezilli Horezmine ýöreýän hökümi kiçelip-kiçelip, Zamahşar atly gürleñgüjügiñ öýüne meñzeş kiçijek bir galanyñ çägi bilen çäklendi (4, s.17).* “Kül üstə oturmaq” çox maraqlı məcazi ifadədir. Çünki varın-sərvətin yanib kül olmasına işarə edən metaforik köçürtmə ilə fikir izah olunur, yəni yanib kül olmaq. Taleyin onu kül üstündə oturtması yurdunun dağılması ilə verilir. Ona görə də semantik iyerarxiyanın ən kiçik vahidi kimi “kül” məcaz köçürməsi yolu ilə yeni anlamda işlənir:

(Göldə sevinclə üzən yeni nəsil dənizçilər və hər gün onun sahillərində və qollarında bir dənizçi donanması üzürdü. O, xalat geyinmiş, başına atlaz çalma, ayağına səndəl dolanmış, hər gün tay bığını yağlayırdı, əsl centlmen idi. Hətta dünyanı dolaşmaq üçün mübarizə aparan Buqrajik Abdal belə həyatında belə bir dönüş gözləməirdi. Şübhəsiz, gələn aqibət onu bu gün **kül üstə** oturmuş vəziyyətdə qoydu. Var-dövlətini kor-koranə yeyib axmaq oldu.

Bir ay Xorəzmə səfər edən hökumət getdikcə kiçildi və Zəmaxşar adlı əclafın evinə oxşayan kiçik bir qalanın ərazisi ilə məhdudlaşdı.

2. *“Wah, bagtyň **küle çökse**, gyrnaklygadarazy gellersiň, kim bilyär, ertir seniň damagyňy kyhladyp çalarlar. Damak çalmaga Mamunlar ökdedi. Altyndaşlaram ökde, bokurdagyňdan ganyň pöwhüldäp akmasyndan lezzet alýarlar. Diňe olar däl, olaryň ýanyndakylaram hezil ederler. Eý, Hudaýa hudawende, şolara tomaşa bolmakdan daş edeweri!”* (4, s.142).

Ah, xoşbəxtliyin **külə dönsə**, kənizliklə kifayətlənəcəksən, kim bilir, sabah dilini dişləyəcəklər. Məmunlar dadmaqda yaxşı idilər. Altı da bacarıqlıdır, boğazınızdan fışkıran qandan həzz alırlar. Yalnız onlar deyil, onlarla olanlar da əylənəcəklər. "Aman Allahım, lütfən, onları tamaşa olmaqdan çəkindir!"

Maraqlısı budur ki, “külə dönmək” “Külü - külünə düşmək” ifadəsi türkmən ədəbi dilində geniş işlənir. Azərbaycan dilində “külünü göyə sovurmaq” ifadəsi də türkmən dilindəki kimi məcaz köçürməsi əsasında formalaşmışdır. Ancaq “külü külünə qarışmaq” türkmən dilinin spesifik nümunəsidir:

3. *“Soltan seljuk başbuglaryndan, jemagatlaryndan hoşaldy. Onuň uly hormat goýmagy, musulman dünýäsinde at-abraýlarynyň artmagy garşydaşlaryň döremegine sebäp boldy. Pyntygyň geljekki miwäniň alamaty bolşy deýin, at-abraý gazanmak, ilüň öňüne düşmek hem özüne duşman, garşydaş gazanjakdygyň alamaty. Hakykatdan hem seljuklylaryň at-abraýlary artdygyça garşydaşlary-da köpeldi. Olar kä açyk, kä misginlik bilen seljuklylaryň bagtlaryna boran ýagdyrmagyň **kül-külüne düşdüler**, soltan Mahmyda seljuklylaryň «eden-etdilikleri» hakda birsyhly habar ýetirip durdular”* (4, s.19).

Sultan Səlcuqlu başçılarından və onların icmalarından razı qaldı. Onun böyük hörməti, müsəlman dünyasında onların artan şöhrəti rəqiblərin meydana çıxmasına səbəb oldu. Məncə qarğıdalı gələcək meyvənin əlamətidir, Şöhrət və nüfuz qazanmaq, ölkə zirvəsinə yüksəlmək həm də düşmən və rəqib qazanacağına işarədir. Həqiqətən Səlcuqların şöhrəti artdıqca rəqibləri də böyüdü. Onlar bəzən açıq-aşkar, bəzən cəzasız Səlcuqlular idilər. Tufanda **kül oldular**, Sultan Mahmud Səlcuqların “işlərindən” danışdırdılar, davamlı xəbərlər çatdırırdılar.

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində “Kül” ilə bağlı aşağıdakı cüzi məlumatlara rast gəlirik: *“Yanmış şeylərdən qalan boz-qara rəngli toz. Külü atmaq. Külü təmizləmək, Onu da yel sovurdu, sağa və sola. (A.Səhhət)..... Kül olmaq - bütünlüklə yanmaq, yanıb qurtarmaq ., külə dönmək. Və s. Kül etmək. – məhv etmək. ...**Külü göyə sovurmaq**. Qoy düşmən ah çəksin , külü göyə sovrulub. (Ə.Vəliyev) (1, s.124).* Zənnimizcə, Azərbaycan dilində kül

sözü ilə bağlı çoxlu məcazi ifadələr vardır. Lakin bu mənaların üstündən səthi olaraq keçilmişdir.

“Kül”ün assosiativ tərəfi “ocaq”dır, həm də semantik iyerarxiyada “ocaq” “kül”dən yuxarıda yerləşir. Ocağın türk dillərində çoxlu sayda anlamları vardır. Məsələn, müasir Azərbaycan dilində “oddan kül törəyər” atalar sözü də buna misal ola bilər. Onun “yurd” semantikasında assosiasiya olunması müasir türk dillərində adi haldır. Məsələn, *müasir türk dilində “ocaqdan çıxmaq” ifadəsinə baxaq:*

Çömçə tutan elim olsun, ocaklıkta yerim olsun. (3, s.103)

*Qazan tutan əlim olsun, **Ocaq başında** yerim olsun.*

Bir ocaktan iyi insan da yetişir, kötü insan da (3, s.88). “Bir ocaq”dan “bir evdən” ifadəsinə semantik paraleldir. Digər bir nümunədə “ocağımız olacaq” evimiz olacağına paraleldir:

*“İşimizi Hüsəməddinin gözü qabağında görəcəyik, o isə bizə heç nə edə bilməyəcək. Oradan keçəcəyik Ərdəbilə, Şeyxin qəbrini ziyarət eləyəcəyik. Sonra oradan qayıdacağıq dəniz kənarındakı Ərcivan kəndinə. Ərcivanda babamın yaxın dostu və qayınatası Zəhid Gilaninin türbəsi var, onu yad etmək bizim borcumuzdur. Həm də qış vaxtı **ocaqlığımız olacaq** Ərcivan kəndi. Lələ, Şirvana dərvişlər göndərmək lazımdı. Qoy onlar Şamaxıda zamanın sahibinin peyda olduğunu danışsınlar”* (2, s.150). Bəzən də ev, ocaq əvəzinə “ocaqlıq” işlənir.

1. *“O, gedib özünə bu qışı **ocaqlıq** düzəltməyə. Yazda Şirvana gələcək. Mən o **ocaqlıq**, oradakı adamları da tanıyıram. Etibar eləsən, mən o İsmayılın başını sənə gətirdərəm”* (2, s.168).

2. *“Biz təkcə Biyəpəsin yox, eyni vaxtda Ağqoyunlu hökmdarı Əlvənd Mirzənin də elçiləriyik. Bilirik ki, Şeyx Heydər oğlu İsmayıl Talışda, Ərcivanda **ocaqlıq salıb**, qoşun toplayır. Əgər onu bizə verməsən, biz özümüz xəbərsiz-ətərsiz Astara çayını keçib Ərcivanı yerlə yeksan eləyəcəyik. Onda yaxşı düşməyəcək. Əlvənd Mirzə də, Hüsəməddin xan da sənə böyük ehtiram göstərirlər. Hörmət qarşılıqlı olur. Yaxşısı budur ki, onları həmişə dost gözündə görəsən”* (2, s.180). Bəzən də “ocaq” nəsil, nəslin davamı kimi də işlənir.

Müasir Azərbaycan dilində “ocaq” la bağlı çoxlu məcazi mənalar vardır. Burada da nəsil, ocaq başına toplaşanlar mənasını daşıyır:

1. *Qızılbaşların Ərcivanı özlərinə **ocaqlıq** seçməyinin bir səbəbi bu idisə, ikinci səbəbi də o idi ki, Talışda əhalinin hamısı şiə idi və Ərdəbil şeyxlərini özlərinin ruhani rəhbəri saydıqları kimi qohumu da sayırdı. Qızılbaşlar qışı burada qalıb yazı kimi özlərinə çoxlu mürid toplaya bilərdilər* (2, s.170).

2. *Bərəkəllah – deyən səslər eşidildi. – Belə **ocaqdan** da belə şeyx çıxar.*

Elə bil sultan Əbu Səid ayıldı (2, s.11).

Yuxarıdakı misallarda “ocaqlıq”, “məskən” mənasını daşıyır. Digər tərəfdən Qədim türk dillərində olduğu kimi “müvəqqəti yaşayış məskəni” anlamında da işlənmişdir. Müasir Azərbaycan və türk dilində arxaik semantika mühafizə olunmuşdur. Müasir Azərbaycan dilində “belə ocaqdan belə oğul” (həm müsbət, həm də mənfi mənada), “ocağı kordur”, “ocağını söndürmək” kimi frazeoloji birləşmələr buna misal ola bilər.

3. *“Deyirlər ki, uşaq sirdi, möcüzədi. Qeybə çəkilib. Onların ocaqlarına inanmayanlar sonradan peşman olub. Kim o nəslə sataşıbsa xeyir aparmayıb. Sultan Yaqub rəhmətlik onlara pislik elədi, anasının verdiyi zəhərdən öldü. Hansı ana oğluna zəhər içirdər? Heç biri. Bəs niyə içirdi? Onu bu işə məcbur eləyən sirli bir qüvvə var da. İnanmayan kafirdi* (2, s.129). Müasir Azərbaycan dilində “ocaq” həm də “müqəddəs yer” semantikasının daşıyıcısıdır. Göründüyü kimi, “kül”lə “ocaq” arasında nə qədər yaxınlıq olsa da, onların ayrı-ayrı denotatları vardır. “Ocaq” semantik iyerarxiyada konkret obyektə bağlıdır və çoxlu məcazi mənaları ilə səciyyələnir.

Semantik iyerarxiyanın bir həlqəsini də “ev” tutur. Ev insanların məkan kimi yaşayış, istirahət yeridir. Onun vasitəsi ilə ailə üzvləri bir yerə cəm olurlar. Deməli, bu məkan toplanma, mərkəzləşmə yeridir. Oğuz qrupu türk dillərində “ev”ə sinonim olan “daxma” leksemindən istifadə etmişdir. Müasir Azərbaycan, türkmən və türk dillərində bu leksemdən müvafiq üslubi məqamlarda və ya primitiv evcik mənasını verən “daxma” leksemindən istifadə olunur. Bəzən də üslubi məqamından asılı olaraq “ev”i kiçiltmək üçün “daxma” dan da istifadə olunur. Qeyd olunan hər iki halda “ev” və “daxma” məskən anlamında işlənilmişdir. Türkmən dilinə aid bir fakta nəzər salaq:

1. *“Altynjan Mansur müñküriñ hiç yerik gitmeli däl diyip tabşyrmasyndan soñ diñe Habyl bilen iki gezek gürleşdi. Galan wagtlarynyñ galabasyny şebistanynda oturyp-ýatyp geçirdi. Bir gezek daşary çykyp, elguşlaryñ saklanýan külbəsinə (daxmasına) bardy. Şahynyne eline alyp, ony sypady, oña iým berdi. Soñ Akgar bedewiniñ ýanyna bardy. Bagyñ içinde biraz aýlandy, soñ ýene hareme dolandy”*(4, s.102).

Altınca Mənsur Kunkurun heç yerə getməmək əmrindən sonra Habillə cəmi iki dəfə görüşüb danışdı. Qalan vaxtının çoxunu qamakında oturub uzanmaqla keçirirdi. Bir dəfə çölə çıxdım. O, quşların saxlandığı **daxmaya** getdi. Şahini əlinə aldı, sıgalladı, yedizdirdi. Sonra Akqar Atın yanına getdi. O, bir müddət bağda dolaşdı, sonra hərəmxanaya qayıtdı.

Göründüyü kimi, “daxma” əvəzinə “külbə” sözündən də istifadə olunur. Nəticə ondan ibarətdir ki, “külbə” sözü də “yurd” semantik iyerarxiyasına daxil olur.

Nəticə. Öz növbəsində “yurd”/yurt” semantik iyerarxiyasında yurd “doğma məskən”, “vətən”, “doğma yurd” anlamlarının ifadə edir və semantik iyerarxiyanın zirvəsində dayanır. Məsələyə belə yanaşmanın mahiyyətində belə bir məntiq dayanır ki, eyni semantik sahəyə daxil olan sözlərin də iyerarxiyası mümkündür, onlar daha ümumi, hamısı üçün ümumiləşdirici mənanın iyerarxiya zirvəsində dayanması ilə müşayiət olunur. Problemə belə yanaşma dilin leksikasında semantikanın görünməyən hissəsini üzə çıxarır və semantika nəzəriyyəsinə yeni faktlar verir. Bu heç də sözlərin semantik sahəsinin təkrarı demək deyil, onun semantik zəncirini müəyyənləşdirmək deməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Bakı: Elm, 1983, 554 s.
2. *Kərimzadə F.* Xudafərin körpüsü. Bakı: Yazıçı, 1982, 208 s.
3. *Aksoy Ö.A.* Atasözleri ve Deyimler 2 Sözlüyü. İstanbul: İnkilab Kitabevi, 1995, 219 s.
4. *Ödäýew O.Ö* 16 Altynjan hatyn: Roman. Birinji jilt. A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2012, 444 s.
5. *Пауль Г.* Принципы истории языка. М.: Изд-во иностранной литературы, 1960, 500 с. / <https://linguistics-online/narod.ru>index>tema7>
6. Иерархическая семантика и новые правила написания. URL: <https://habr.com>articles>.

Redaksiyaya daxil olub 27.04.2025